

ศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมของบัณฑิตสามเณร*

AN ANALYTICAL STUDY OF ENLIGHTENMENT OF BANDHITA SAMANERA

พระมหาวิชราวุธ วชิรเมธี

Pramaha Wachirawut Wacharamathi

สิทธิโชค ปานะศรี

Sitthichok Panasri

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

สวัสดิ์ อโนทัย

Sawat Anothai

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University, Thailand

E-mail: lasawatt@stjohn.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการบรรลุธรรมของบัณฑิตสามเณร 2) เพื่อศึกษากระบวนการปฏิบัติในการบรรลุธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการบรรลุธรรมของบัณฑิตสามเณรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แล้วนำมาเรียบเรียงบรรยายเป็นเชิงพรรณนาเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและแก้ไขตามคำแนะนำ โดยใช้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่การบูรณาการและสร้างองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประวัติการสั่งสมบารมีและการบรรลุธรรมของบัณฑิตสามเณร ได้ทราบว่า เคยเกิดเป็น คนไข้ใจในสมัยพระกัสสปะพุทธเจ้า วันหนึ่งตนและภรรยาได้ถวายภิกษาแก่พระพุทธเจ้า ทำให้ตนเกิดความปลื้มใจ หลังจากพระพุทธเจ้าฉันเสร็จแล้วทรงทำการอนุโมทนา มหาทุกตะจึงกลายเป็นเศรษฐีตน ถวายทานตลอดอายุ เสียชีวิตไปเกิดในเทวโลก จุตินาถปฏิสนธิในครรภ์ของธิดาคนโตในตระกูลอุปัฏฐาก พระสารีบุตร เมื่อคลอดมามีมารดาจึงตั้งชื่อว่า บัณฑิต เมื่อโตได้ 7 ขวบ จึงขอบรรพชากับพระสารีบุตร เมื่อบวชได้ 8 วัน ก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เพียงเพราะฟังธรรม 4 ข้อของพระพุทธเจ้า

* Received 13 May 2019; Revised 27 June 2019; Accepted 28 June 2019.

2. กระบวนการปฏิบัติการบรรลุลหรรณของบัณฑิตสามเณรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ทราบว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนา มีแนวทางปฏิบัติ 2 แบบ คือ สมถยานิก การปฏิบัติวิปัสสนาโดยอาศัย สมถะเป็นพื้นฐาน ทำฦานให้เกิดขึ้นจนมีวสีในองค์ของฦานทั้ง 5 คือ วิตก วิจาร ปีตีสุข เอกัคคตา และวิปัสสนายานิก คือ การปฏิบัติวิปัสสนาล้วน ๆ โดยอาศัยฦกสมาธิที่มีเฉพาะอยู่ในอารมณ์ปัจจุบันขณะนั้น ๆ เป็นการเจริญปัญญาเพื่อเข้าไปรู้สภาวะของรูปนามตามความเป็นจริงจนเกิดวิปัสสนาญาณ

3. รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการบรรลุลหรรณของบัณฑิตสามเณรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ วิธีการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เมื่อบัณฑิตสามเณรบำเพ็ญสมณธรรมพิจารณาธรรมตามสมควรแก่ธรรมแล้วสามารถละสังโยชนได้ตามลำดับ

คำสำคัญ: การบรรลุลหรรณ, บัณฑิตสามเณร, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The objectives of this thesis were as follows 1) To study the history of Pāramī accumulation and enlightenment of Bandhita Samanera 2) To study processes of the enlightenment by following Tripitaka (Buddhist scripture) in Theravāda Buddhist doctrine. and 3) To research about pattern and new knowledge of enlightenment of Bandhita Samanera in Theravāda Buddhist doctrine. this qualitative research by study about the enlightenment of Bandhita Samanera in Theravāda Buddhist doctrine that mean Tripitaka, commentary, Pali textbook and other relate scripture. unstructured interview form. Then compiled into descriptive to propose experts for examined and corrected suggested by, using an analytical study process to contribute to the integration and creation of new knowledge.

The study revealed that:

1. The history of Pāramī accumulation and enlightenment of Bandhita Samanera who was born in PraKassapa Buddha period, he was miserable person. On day he and his wife offered food to Buddha and then Buddha gave him felicitation after finished the meal he was pleased. He became a rich person after that he always made merit until he passes a way. Next he was in place of worship and he was born again with older daughter of family who was support to Pra Sariputra. His mother gave his name “Bandhita” when he was 7 year old he

became Samanera by Pra Sariputra and then 4 day after he was listen to 4 Drama of Buddha he became Arhant.

2. The processing of enlightenment of Bandhita Samanera Theravāda Buddhist doctrine found that there are 2 kinds of Vipassana meditation, first Samathayanik was plainly basic until win yourself and then found 5 kinds of first stage of meditation such as Vitok (nervous), Vichan (comment), Pitisuk (happy), Akukata (one mood) and the second totally Vipassana meditation that depended on Khanika meditation mean focus on present emotion until management of mental and intellectual growth, always aware until took Vipassana.

3. The new pattern and new knowledge about of enlightenment of Bandhita Samanera Theravāda Buddhist doctrine such as how to comply with Samathakarmathan and Vipassanakarmathan when Bandhita Samanera practice to consider all drama until he had no more passion in order.

Keywords: Enlightenment, Bandhita Samanera, Theravada Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกผ่านมาแล้ว 2,600 กว่าปี ในดินแดนชมพูทวีป ซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน อินเดีย บังคลาเทศ ภูฏาน และเนปาล เป็นต้น โดยเริ่มต้นขึ้นในวันที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ในเวลาต่อมาทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ตรงกับวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8) จากวันนั้นเป็นต้นมา พระพุทธเจ้าได้เสด็จจาริกออกเผยแผ่ศาสนาธรรมไปทั่วชมพูทวีป ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปอย่างรวดเร็วมีผู้เลื่อมใสศรัทธาเพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่เป็นผู้บรรลุนิพพานตามสมควรแก่ธรรม มีปฏิปทาในการประพฤติตนเป็นแบบอย่างของพุทธบริษัทเหล่าอื่น และรักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นหลัก ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ มีจิตประกอบด้วย พระเมตตาคุณ พระกรุณาธิคุณ และพระบิณฑุคุณ พระพุทธเจ้าทรงสอนทั้งสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยทรงสอนให้ใช้สมถกัมมัฏฐานเป็นอุบายในการปรับพื้นฐานจิตให้เกิดความสงบก่อน พระพุทธพจน์ทั้งหมดยังลงสู่อริยสัจ 4 (พระคันธสารากวีวงศ์, 2551) แม้จะมีเพียงคาถาหนึ่งก็นับเข้าในอริยสัจประการหนึ่งหรือหลายประการตามสมควรแก่เนื้อความนั้น ๆ และแม้จะกล่าวถึงอริยสัจ 4 อย่างใดอย่างหนึ่งโดยตรง ก็จัดว่าได้กล่าวถึงอริยสัจอื่นโดยอ้อม

ในสมัยพุทธกาลมีบุคคลบางท่านเมื่อฟังธรรมก็สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ เพราะว่าเข้าใจหลักธรรมตามแนวทางของอริยสัจ 4 จึงกำหนดรู้ทุกข์ขสัจแล้วบรรลุนิพพานในขณะ

ฟังธรรมจบ ทุกขสังคังกล่าวอาจเป็นการกำหนดรู้สภาวะการเห็นและได้ยินในขณะฟังธรรมจนรู้เห็นสภาวะที่ไม่เที่ยง คือ ความเกิดดับ ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตน ในสภาวะเห็นหรือได้ยิน เป็นการพัฒนายุคสมัยมรรคมีองค์ 8 ให้เจริญ กำหนดรู้สภาวะกระทบสัมผัสที่ปรากฏในร่างกายว่า เวทนา คือ ความรู้สึกว่าสุขหรือทุกข์ เป็นต้น ดังคัมภีร์เนตติอรรถกถาว่า ยสมากวโต วจัน เอกคาถามตตมปิ สจจวินิมุตตัน นตฺถิ. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้มีเพียงคาถาเดียว ก็ไม่พ้นจากสังขจะ จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา คือ นิโรธ หรือ โมกษะ หรือ นิพพาน คือ ธรรมเดียวกัน แปลว่า ความดับของกองทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงแท้ อันประเสริฐ 4 ประการ คือ 1) ทุกข์ ความบีบคั้นของกายและใจ อันได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย การพลัดพรากจากของที่รักที่ชอบใจ การประสบกับสิ่งที่ไม่รักไม่ชอบใจ การคาดหวังแล้วไม่ได้อย่างที่หวัง ล้วนแต่เป็นทุกข์ 2) สมุทัย เหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน 3) นิโรธ ความดับไปแห่งทุกข์ และ 4) มรรค ทางเพื่อความดับแห่งทุกข์มีองค์ 8 ประการ จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาพุทธ คือ นิพพาน เป็นการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวงและวิญญูณก็ดับไปด้วย ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก แต่เป็นการยากนักที่จะปฏิบัติธรรมไปจนถึงขั้นบรรลุนิพพานได้ ระหว่างทางที่จะไปถึงนิพพาน มีธรรมหลายขั้นที่ต้องฝึกปฏิบัติให้ได้ คือ การถือศีล 5 เป็นการประพฤติดีทั้งกายและวาจา ขั้นต่อไป คือ การปฏิบัติตามมรรค 8 ซึ่งเป็นหนทางที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ จะทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส โสภ โภธ หลง ซึ่งการปฏิบัติตามมรรค 8 นี้ ครอบคลุมทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ทำให้เกิดญาณ เมื่อจิตนิ่งปราศจากนิวรณ์แล้วก็ฝึกให้บรรลุฌาน แล้วจะได้วิชชา 8 ซึ่งเป็นธรรมขั้นสูงของพระพุทธเจ้า เมื่อฝึกได้แล้วจะได้อิทธิปาฏิหาริย์ คือ มีฤทธิ์ทางใจ แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ มีหุทิพย์ อ่านใจผู้อื่นได้ ระลึกชาติได้ มีตาทิพย์ และหมดสิ้นกิเลสตัณหาทั้งปวง

การบรรลุธรรม คือ การเห็นแจ้งด้วยปัญญาประจักษ์ในรูปรูปนามที่ปรากฏ จนคลายอุปาทานจากอารมณ์ทั้งปวงตามลำดับขั้น เข้าถึงมรรคผลนิพพาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์บุคคลแบ่งตามมรรคผลที่ได้ประหารสังโยชน์แล้วเป็น 4 ระดับ คือ 1) พระโสดาบัน 2) พระสกทาคามี 3) พระอนาคามี และ 4) พระอรหันต์ การบรรลุธรรมสำเร็จหรือถึงจุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้น ๆ คือ ระดับโลกียะ จนเข้าใจถึงธรรมในระดับมรรคผล คือ ระดับโลกุตตระ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดเป็นกระบวนการฝึกกาย วาจา ใจ เพื่อพัฒนามนุษย์ ดังนั้น มนุษย์ที่เข้าสู่กระบวนการฝึกตนแล้ว ย่อมประสบผลสำเร็จ คือ เข้าถึงจุดมุ่งหมายในการบรรลุธรรม เพื่อเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ แล้วใครเป็นผู้สร้างความทุกข์ให้แก่เรา และทำไมมนุษย์ต้องมีความทุกข์ กล่าวคือ มนุษย์มีความไม่รู้จริง นี่แหละเป็นตัวการให้เกิดทุกข์ เราเป็นทุกข์อยู่ทุกวันนี้เพราะไม่รู้ความจริง (อวิชชา) ตามความเป็นจริงว่า ชีวิตนี้ไม่มีสิ่งใดเลยที่ต้องให้ความสำคัญถึงกับต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนไป เพราะไม่มีสิ่งใดที่เป็นของเราจริง แม้แต่ร่างกายที่ใช้สอยอยู่ในตอนนี้ ก็มีใช้เป็นของเราจริง จะบังคับบัญชาไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตาย ก็เป็นไปได้ จะบังคับจิตของตนเองไม่ให้ทุกข์เป็นร้อนก็ไม่ได้

วิธีที่จะหลุดพ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความทุกข์ทั้งปวง ได้มีอยู่เพียงวิธีเดียวเท่านั้นก็คือ “การไม่เกิดอีก” เพราะเมื่อไม่เกิดอีก เราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย ไม่ต้องทุกข์กายทุกข์ใจ และไม่ต้องทุกข์ทรมานในนรกอีกต่อไป สิ่งที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายต้องเกิดอีกไม่มีที่สิ้นสุด ก็คือ ความต้องการของสรรพสัตว์นั่นเอง จึงเห็นได้ว่าการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏจะต้องบรรลุธรรมเท่านั้นที่เรียกว่า วิมุตติ คือ ความหลุดพ้น เป็นวัตถุประสงค์มุ่งหมายของการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เพื่อให้ศึกษาหลักธรรมและนำไปปฏิบัติตามแนวทางแห่งการบรรลุธรรม ได้แก่ ธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งอริยบุคคลหรือมรรคญาณ ธรรมที่เป็นเครื่องเกื้อกูลแก่การตรัสรู้ ประกอบความเพียรเนื่อง ๆ ในการเจริญอริยมรรคให้วิปัสสนาพัฒนาขึ้น ชื่อว่าเป็นฝักฝ่ายแห่งโพธิปักขิยธรรม การที่จะเข้าถึงสภาวะกระแสแห่งพระนิพพาน จะต้องเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในอริยสัจ 4 ด้วยวิปัสสนาภาวนาเพื่อพัฒนาปัญญา ในการกำหนดรูปรูปนามให้รู้ตามความเป็นจริงของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา จึงจะต้องเจริญวิปัสสนาตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 จึงจะหลุดพ้นเข้าสู่อริยมรรคในโลกุตตรธรรมได้ การเจริญวิปัสสนาจัดเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ 2 ทาง คือ 1) สมถยานิก หมายถึง ผู้บำเพ็ญสมณะมาก่อนแล้ว จึงเจริญวิปัสสนาที่หลัง และ 2) วิปัสสนายานิก หมายถึง ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาล้วน ๆ โดยอาศัยขณิกสมาธิที่อยู่ในอารมณ์ปัจจุบันขณะนั้น ๆ เป็นการเจริญปัญญา วิปัสสนาทั้ง 2 ทางนี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นแนวทางในการบรรลุธรรมได้ (พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), 2548)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยประสงค์จะศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมของบัณฑิตสามเณรให้กระจ่างชัด รู้ถึงแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเน้นศึกษาแนวทางการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม ผู้ศึกษาวิจัยได้ค้นคว้าหาหลักฐานที่เป็นประวัติความเป็นมาของบัณฑิตสามเณร ทั้งในด้านการบำเพ็ญบารมี และเหตุปัจจัยต่อการบรรลุธรรมในการเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นเหตุทำให้ท่านบรรลุธรรมถึงความสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพื่อจะเป็นแนวทางให้ศึกษาเกื้อกูลแก่การปฏิบัติพัฒนาตน และบุคคลผู้สนใจที่จะปฏิบัติตามแนวการปฏิบัติวิปัสสนาของท่านสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการบรรลุธรรมของบัณฑิตสามเณร
2. เพื่อศึกษากระบวนการปฏิบัติในการบรรลุธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการบรรลุธรรมของบัณฑิตสามเณรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การบรรลุนิพพานของบัณฑิตสามเณร ใช้วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขต

1.1 ด้านผู้ให้ข้อมูล (Key Information) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อศึกษาข้อมูลสมมติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับคัมภีร์โยคสูตร โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ซึ่งเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ที่มีความรู้เรื่องการบรรลุนิพพานของบัณฑิตสามเณรในพุทธกาล จำนวน 5 ท่าน

1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปี 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ คือ วรรณคดี หนังสือเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3 ด้านสถานที่ คือ วัดในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

3. ด้านการเก็บข้อมูล คือ ผู้วิจัยเก็บแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล คือ วิธีการวิจัยแบบวิภาษวิธี (dialectic method) และแบบมีการหาเหตุผลด้วยการใช้วิจารณ์ญาณ (discursive method) ภายใต้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัยและวิธาน เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธ

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการบรรลุนิพพานของบัณฑิตสามเณร พบว่า ประวัติการสั่งสมบารมีและการบรรลุนิพพานของบัณฑิตสามเณร ได้ทราบว่า เคยเกิดเป็น คนเข็ญใจในสมัยพระกัสสปะพุทธเจ้า วันหนึ่งตนและภรรยาได้ถวายภิกษาแก่พระพุทธเจ้า ทำให้ตนเกิด ความปลื้มใจ หลังจากพระพุทธเจ้าฉันเสร็จแล้วทรงทำการอนุโมทนา มหาพุทธะจึงกลายเป็นเศรษฐี ตนถวายทานตลอดอายุ เสียชีวิตไปเกิดในเทวโลก จุตมาปฏิสนธิในครรภ์ของธิดาคนโตในตระกูลอุปัฏฐาก พระสารีบุตร เมื่อคลอดมามารดาจึงตั้งชื่อว่า บัณฑิตเมื่อโตได้ 7 ขวบ จึงขอพรพากับพระสารีบุตร เมื่อบวชได้ 8 วัน ก็บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์เพียงเพราะฟังธรรม 4 ข้อของพระพุทธเจ้า

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการปฏิบัติในการบรรลุนิพพานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า กระบวนการปฏิบัติการบรรลุนิพพานของบัณฑิตสามเณรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ทราบว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนา มีแนวทางปฏิบัติ 2 แบบ คือ สมถยานิก การปฏิบัติวิปัสสนาโดยอาศัย สมถะเป็นพื้นฐาน ทำสมาธิให้เกิดขึ้นจนมีวิมุตติในองค์

ของฌานทั้ง 5 คือ วิตก วิจาร์ ปิติสฺสฺส เอกัคคตา และวิปัสสนายานิก คือ การปฏิบัติวิปัสสนา ล้วน ๆ โดยอาศัยขณิกสมาธิที่มีเฉพาะอยู่ในอารมณ์ปัจจุบันขณะนั้น ๆ เป็นการเจริญปัญญา เพื่อเข้าไปรู้สภาวะของรูปนามตามความเป็นจริงจนเกิดวิปัสสนาญาณ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการบรรลุดรรมของ บัณฑิตสามเณรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการ บรรลุดรรมของบัณฑิตสามเณรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ วิธีการปฏิบัติ สมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เมื่อบัณฑิตสามเณรบำเพ็ญสมณธรรมพิจารณาธรรม ตามสมควรแก่ธรรมแล้วสามารถละสังโยชน์ได้ ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การบรรลุดรรมของบัณฑิตสามเณร พบประเด็น สำคัญสามารถนำมาอภิปรายผล คือ

1. ประวัติความเป็นมาในการบรรลุดรรมของบัณฑิตสามเณร ไม่พบงานวิจัยที่ สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน คือ งานวิจัยของ พรทิพย์ พรหม ชาติ ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาเชิงเปรียบเทียบการบรรลุดรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการ บรรลุดรรมแบบฉัพลันในคำสอนของพระโพธิธรรม (พรทิพย์ พรหมชาติ, 2550) กล่าวว่า การ บรรลุดรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท การบรรลุดรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การ พัฒนาปัญญารู้แจ้งอริยสัจ 4 ตามระดับ ความแก่กล้าแห่งญาณ รู้แจ้งโลกุตตรธรรม 9 อัน ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ผู้บรรลุดรรมแล้ว เรียกว่า อริยบุคคลแบ่งเป็น 4 ประเภทตาม สังโยชน์ที่ละได้ คือ พระโสดาบัน ผู้ที่ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสพระสกทาคามี ผู้ที่ทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางพระอนาคามี ผู้ที่ละปฏิฆะเพิ่มเข้าไปด้วยพระอรหันต์ ผู้ที่ละ รุปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชาเพิ่มเข้าไปด้วย

2. กระบวนการปฏิบัติในการบรรลุดรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน คือ งานวิจัยของ พระมหาวิสุทธิ ธรรมธีโร ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษากาลยาณมิตรที่มีผลต่อการบรรลุดรรมใน พระพุทธศาสนาเถรวาท (พระมหาวิสุทธิ ธรรมธีโร, 2558) กล่าวว่า การบรรลุดรรม หมายถึง การอบรมพัฒนาปัญญาเพื่อให้รู้แจ้งอริยสัจ 4 กล่าวคือ เมื่อเข้าใจอริยสัจ 4 เป็นครั้งแรก ตาม ระดับโลกุตตรธรรม 9 ประการ คือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ย่อมก้าวล่วงความเป็นปุถุชน เข้า สู่ความเป็นอริยบุคคล จึงกล่าวได้ว่า การบรรลุดรรมเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และพระอรหันต์ก็ดี การตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าหรือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ เจ้าก็ดี ขึ้นอยู่กับระดับปัญญาญาณหยั่งรู้ในอริยสัจ 4

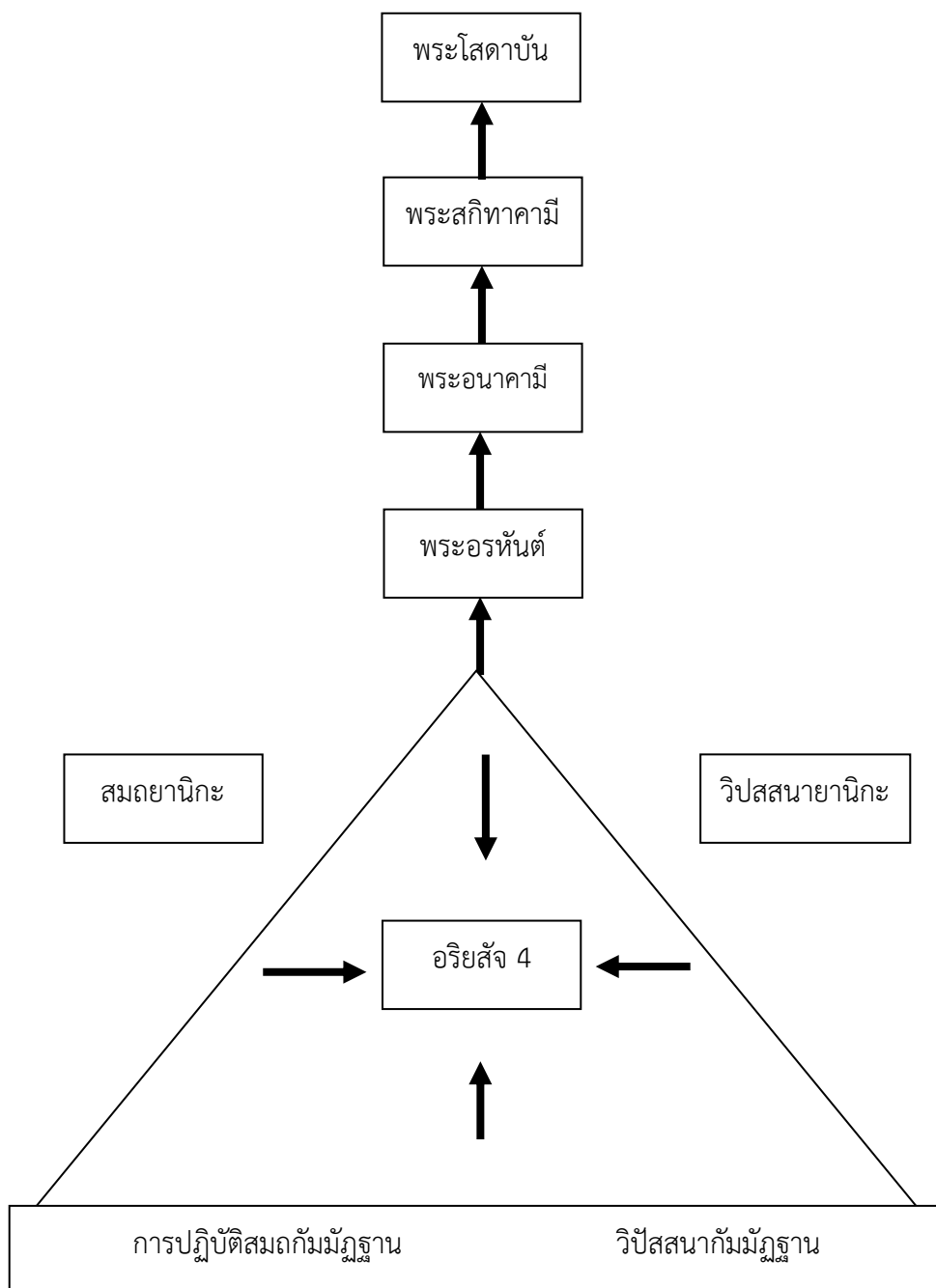
3. รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการบรรลุดรรมของบัณฑิตสามเณรในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาทไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่

ใกล้เคียงกัน คือ พรทิพย์ พรหมชาติ ได้ศึกษาเรื่อง ศีลศึกษาเชิงเปรียบเทียบการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉัณพลันในคำสอนของพระโพธิธรรม (พรทิพย์ พรหมชาติ, 2550) กล่าวว่า การบรรลุธรรมของพระโพธิธรรม ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวอินเดีย ได้บวชและศึกษาปฏิบัติจนได้บรรลุธรรม นับเป็นพระสังฆปริณายกองค์ที่ 28 ของนิกายเซ็น พบว่าการบรรลุธรรม หมายถึง สภาวะการรู้แจ้งแห่งสภาวะความจริงสูงสุดเป็นประสบการณ์การรับรู้ความจริงว่า สรรพสิ่งในจักรวาลล้วนเป็นหนึ่ง เป็นการทำลายความยึดมั่นถือมั่นที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกสรรพสิ่งล้วนเป็นหนึ่งเดียว หรือเป็นเพียงความว่าง มีวิธีการบรรลุธรรม 3 วิธี คือ ชาเซ็น คือ การนั่งสมาธิ ชันเซ็น คือ การขบคิดปริศนาธรรม และมอนโด คือ การถามตอบอย่างฉัณพลัน การบรรลุธรรมเป็นการแจ้งอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นโรธิ มรรค โดยมีข้อปฏิบัติ คือ การบรรลุโดยอาศัยสมณะหรือองค์ฌานเรียกว่า สมถยานิกะ และการบรรลุโดยอาศัยวิปัสสนาล้วน ๆ เรียกว่า วิปัสสนา ยานิกะ และผู้บรรลุพระอริยบุคคลก็บรรลุไปตามลำดับ คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ด้านการบรรลุธรรมของพระโพธิธรรมจะเป็นไปในลักษณะบรรลุแบบฉัณพลัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์องค์การบรรลุธรรมแบบเซ็น แม้จะเห็นเป็นความแตกต่างกัน แต่ยังมีข้อที่เหมือนกัน คือ ผลมาจากการสั่งสมภูมิปัญญาจนกระทั่งมากพอที่จะกำจัดอวิชชาได้จนบรรลุธรรมในที่สุดในสภาวะทางปัญญาและภาวะทางจิตของผู้บรรลุธรรมของทั้งสองนิกาย ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ต่างกัน เพราะจิตของผู้หมดกิเลสย่อมเป็นจิตที่บริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยปัญญา และความเมตตา กรุณา เพื่อทำประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

องค์ความรู้ใหม่

สรุป

จากวัตถุดิบประสงค์ข้อที่ 1 สรุปได้ว่า ประวัติของบัณฑิตสามเณรตั้งต้นแต่ชาติก่อนสมัย พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ เคยเกิดเป็นมหาฤคตะ เป็นคนยากจนอย่างหนัก วันหนึ่งได้ ทราบข่าวการมาของพระภิกษุซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ตนพร้อมกับภรรยาจึงมีความ ต้องการจะถวายภิกษาแก่ภิกษุสักรูปหนึ่ง จึงได้ทำงานรับจ้างเศษฐีด้วยการผ่าฟืนและตำและ ผิดข้าวในโรงกระต๋อง เศรษฐีเห็นความตั้งใจของทั้ง 2 แล้ว จึงให้ข้าวสาร 8 ทะนานเป็นค่าจ้าง ทั้ง 2 จึงได้จัดแจงหาอาหารมาจัดเตรียมไว้ ทันใดนั้นชาวประมงทราบข่าวว่า สามเณรทั้ง 2 ต้องการหาอาหารเพื่อจะถวายพระภิกษุจึงได้ให้ปลาตะเพียนมา 4 ตัว สุดท้ายมหาฤคตะได้ ถวายภิกษาแก่พระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงทำ ความอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่บุคคลผู้เข็ญใจ เมื่อพระศาสดาทรงทำภารกิจเสร็จแล้วทรงอนุโมทนา แก้ว 7 ประการก็ตกลงเต็มบ้านของมหาฤคตะ พระราชาทรงทราบจึงเกิดความอัศจรรย์ใจ จึง ทรงตั้งมหาฤคตะนั้นไว้ในตำแหน่งเศรษฐี เศรษฐีมหาฤคตะได้ทำบุญจนสิ้นอายุขัย จึงได้ไป บังเกิดในเทวโลก เสวยสมบัติอยู่สิ้นพุทธันดรหนึ่ง จุตินั้นแล้วถือปฏิสนธิในท้องของธิดาคน ไตในตระกูลอุปัฏฐากพระสารีบุตร ในกรุงสาวัตถี ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตมะมารดา จึงได้ตั้งชื่อทารกนั้นว่า “บัณฑิต” เหตุเพราะเมื่อเขาได้มาปฏิสนธิในครรภ์มารดา ก็ปรากฏว่า คนในบ้านเรือนมีแต่ความฉลาดปราดเปรื่องมากขึ้น เมื่อทารกเจริญวัยจึงได้อนุญาตให้หนูน้อย บัณฑิตบวชในสำนักพระสารีบุตร บัณฑิตสามเณรบวชตอนอายุได้ 7 ขวบ สามารถสำเร็จ อรหันต์ในวันที่ 8 ของการบวช ในวันที่สามเณรน้อยตั้งใจบำเพ็ญเพียรปฏิบัติธรรม อาสน์ (ที่นั่ง ประทับ) ของท้าวสักกะเทวราชเทวดาผู้ปกครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เกิดอาการร้อนขึ้นมา พระองค์จึงได้ลงมาอารักขาที่ประตูหน้ากุฏิท้าวมหาราชทั้ง 4 ทิศ ได้ห้ามพระอาทิตย์และ พระจันทร์ไม่ให้ให้หม่น และไล่เสียงนกกาโดยรอบไม่ให้รบกวนแก่สามเณร องค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งทรงทราบเหตุการณ์ทุกอย่างด้วยพระญาณ ก็ทรงไปช่วยดูแลที่ซุ้มประตูวัด เพื่อเหนี่ยวรั้งการเข้าไปของพระสารีบุตรด้วยการตรัสถามปัญหา 4 ข้อ เพื่อให้สามเณรได้ บำเพ็ญเพียงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ก่อน

จากวัตถุดิบประสงค์ข้อที่ 2 สรุปได้ว่า บัณฑิตสามเณรก่อนที่จะมาเกิดในโลกสมัย พระพุทธเจ้าโคตมะ เคยได้ทำบุญไว้ก่อนในอดีตชาติ จึงเป็นผู้มีบุญญาธิการมาก เมื่อเกิดมาใน ชาติปัจจุบันจึงเป็นผู้มีอุปนิสัยที่จะบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เมื่อโตวัยอายุได้ 7 ขวบ มารดา จึงพาไปบวชกับพระสารีบุตร สาเหตุที่ทำให้บัณฑิตสามเณรต้องการจะปฏิบัติธรรมมีด้วยกัน 3 ประการ คือ 1) เห็นคนชักน้ำ จึงคิดว่า เมื่อคนสามารถชักน้ำซึ่งไม่มีจิตใจไปสู่ที่ที่ตนเองต้องการ ได้ แต่เหตุใดจึงไม่สามารถบังคับใจให้อยู่ในอำนาจได้ 2) เห็นคนกำลังถากไม้ทำเกวียนอยู่ จึงคิด ว่า คนสามารถนำเอาท่อนไม้ที่ไม่มีจิตใจมาทำเป็นล้อได้ แต่ทำไมไม่สามารถบังคับใจได้ และ 3) เห็นคนกำลังใช้ไฟลงลูกศรเพื่อจะดัดให้ตรง จึงคิดว่า คนสามารถดัดลูกศรให้ตรงได้ แต่เหตุ ไตไม่สามารถบังคับใจให้อยู่ในอำนาจได้ สามเณรจึงได้บำเพ็ญโดยใช้วิธีการปฏิบัติ

สมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เมื่อบัณฑิตสามเณรบำเพ็ญสมณธรรมพิจารณาธรรมตามสมควรแก่ธรรมแล้ว สามารถละสังโยชน์ได้ ตามลำดับ บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันจนถึงพระอนาคามี ในขณะที่พระสารีบุตรกำลังนำอาหารมาให้สามเณร พระพุทธองค์ทรงทราบว่หากพระสารีบุตรเข้าไปหาสามเณรผู้กำลังบำเพ็ญสมณธรรมอยู่สามเณรก็จะไม่สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ในขณะนั้นได้ จึงได้ตรัสถามปัญหา 4 ข้อกับพระสารีบุตรเพื่อเหนี่ยวรั้งหรือถ่วงเวลาให้สามเณรได้ปฏิบัติจนบรรลุธรรมขั้นสูงสุด ขณะนั้นเองบัณฑิตสามเณรได้ยื่นการตรัสถามปัญหา 4 ข้อของพระพุทธองค์ จึงได้พิจารณาธรรมนั้นด้วยการใช้วิปัสสนากัมมัฏฐาน สามเณรจึงได้รู้แจ้งในอรรถธรรม นิรุตติ และปฏิภาณ สามารถข่มกิเลสไว้ ขำแรกกิเลส เจริญโลกุตตรมรรค ซึ่งให้ถึงความสิ้นกิเลส ดับกิเลสได้ด้วยการตัดขาด ดับกิเลสในขณะแห่งผลโดยภาวะที่กิเลสราบคาบไปแล้ว และดับกิเลสที่เป็นภาวะพ้นออกไปแล้วจากกิเลสได้โดยสิ้นเชิง บัณฑิตสามเณรพยายามปรารภความเพียรเพื่อความหลุดพ้นจากสังสารวัฏจนสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ได้ ถือว่าบัณฑิตสามเณรเป็นพระอรหันต์จำพวกปัญญาวิมุตติ คือพระอรหันต์ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญาของตนเอง และจำพวกอุกโตภาควิมุตติ แต่ไม่สามารถเข้านิโรธสมบัติได้ ไม่ได้โลกียอภิญญา 5 และไม่ได้โลกีย์วิชา เป็นต้น

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สรุปได้ว่า รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการบรรลุธรรมของบัณฑิตสามเณรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ วิธีการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เมื่อบัณฑิตสามเณรบำเพ็ญสมณธรรมพิจารณาธรรมตามสมควรแก่ธรรมแล้วสามารถละสังโยชน์ได้ การบรรลุธรรมเป็นการแจ้งอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นโรธิ มรรค โดยมีข้อปฏิบัติ คือ การบรรลุโดยอาศัยสมณะหรือองค์ฌานเรียกว่า สมณยานิกะ และการบรรลุโดยอาศัยวิปัสสนาล้วน ๆ เรียกว่า วิปัสสนายานิกะ และผู้บรรลุพระอริยบุคคลก็บรรลุไปตามลำดับ คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ด้านการบรรลุธรรมของพระโพธิธรรมจะเป็นไปในลักษณะบรรลุแบบฉับพลัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของการบรรลุธรรมแบบเซ็น แม้จะเห็นเป็นความแตกต่างกัน แต่ยังมีข้อที่เหมือนกัน คือ ผลมาจากการสั่งสมภูมิปัญญาจนกระทั่งมากพอที่จะกำจัดอวิชชาได้จนบรรลุธรรมในที่สุดในส่วนภาวะทางปัญญาและภาวะทางจิตของผู้บรรลุธรรมของทั้งสองนิกาย ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ต่างกัน เพราะจิตของผู้หมดกิเลสย่อมเป็นจิตที่บริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยปัญญา และความเมตตา กรุณา เพื่อทำประโยชน์แก่สังคมโดยรวม ปัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การ บรรลุธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวคือ ปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อให้เห็นสัจธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ปัญญาขั้นสูงสุด คือ ปัญญาระดับภาวนามัย ปัญญา เป็นปัญญาที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยการเจริญสติสมาธิให้อยู่กับปัจจุบัน ขณะอย่างจดจ่อต่อเนื่องจนอกุศลธรรมไม่สามารถเข้าแทรกแซงได้จึงเกิดปัญญาเข้าไปกำหนดรู้ทุกข์ได้ตามความเป็นจริง การไม่รู้ทุกข์จัดเป็นอวิชชา เพราะอวิชชา คือ ความไม่รู้ธรรมตามความเป็นจริง และทุกข์ตามพุทธประสงค์ ได้แก่ ทุกขสังขหรือทุกขอริยสัจ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

2539) การกำหนดรู้ทุกข์ เพื่อละ สมุทัย ทำนิโรธให้แจ้ง ทำมรรคให้เกิดขึ้น แจ้งพระนิพพาน ทำลาย อาวิชาได้อย่างหมดจดสิ้นเชิง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ คือ การปฏิบัติตามสมถยานิกและวิปัสสนายานิก ซึ่งมีทางปฏิบัติในกัมมัฏฐาน 40 กอง เป็นเบื้องต้น และสติปัฏฐาน 4 เป็นเบื้องปลาย เป็นแนวทางที่สามารถจะบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลชั้นต่าง ๆ ได้ ผู้นำผลการวิจัยนี้ไปใช้จะต้องเข้าใจความ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ศึกษาการบรรลุธรรมของพระอริยสาวกในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2.2 ศึกษาการบรรลุธรรมของพระเถรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2.3 ศึกษาการบรรลุธรรมของอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เอกสารอ้างอิง

- พรทิพย์ พรหมชาติ. (2550). ศึกษาเชิงเปรียบเทียบการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉบับปล้นในคำสอนของพระโพธิธรรม. ใน *พุทธศาสนาเถรวาท มหาคัมภีร์ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระคันธสารภิกขุ. (2551). *เนตติอรรถกถา*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์.
- พระมหาวิสุทธิ์ ธมฺมธีโร. (2558). ศึกษาการกลายณมิตรที่มีผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). (2548). *วิปัสสนาญลัม 2*. นนทบุรี: ไทยร่มเกล้า.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.